SUN’IY INTELLEKTNING BOLALAR PSIXOLOGIK RIVOJLANISHIGA TA’SIRI VA UNING O‘QUV JARAYONIDAGI O‘RNI

To‘ychiboyeva Ma’mura Ruvojiddin qizi
To’raqo’rg’on tumani 33-maktab psixologi
Mahkamova Maloxat Abdulazizovna
To’raqo’rg’on tumani 24-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun’iy intellekt texnologiyalarining bolalar psixologik rivojlanishiga ta’siri hamda uning o‘quv jarayonidagi o‘rni ilmiy-psixologik jihatdan tahlil qilingan. Bugungi raqamli jamiyatda sun’iy intellekt asosidagi texnologiyalar ta’lim tizimiga keng joriy etilib, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish va o‘qitish samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Maqolada sun’iy intellektning bolalar kognitiv rivojlanishi, diqqat, xotira, tafakkur jarayonlari hamda ijodiy qobiliyatlariga ijobiy va salbiy ta’siri yoritilgan. Shuningdek, texnologiyalarga haddan tashqari bog‘lanish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar — ijtimoiy izolyatsiya, emotsional sustlik, real muloqot ko‘nikmalarining pasayishi va raqamli qaramlik holatlari ham tahlil qilingan. Sun’iy intellektdan samarali foydalanish, o‘quvchilarda raqamli savodxonlikni shakllantirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish hamda psixologik muvozanatni saqlash bo‘yicha tavsiyalar berilgan. Shuningdek, maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi bolalarning sog‘lom psixologik rivojlanishida muhim omil ekani asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, bolalar psixologiyasi, kognitiv rivojlanish, o‘quv jarayoni, raqamli texnologiyalar, diqqat va xotira, ijodiy tafakkur, raqamli savodxonlik, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, texnologik ta’sir, psixologik muvozanat, ta’lim samaradorligi, raqamli qaramlik, maktab psixologi, pedagogik yondashuv.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda sun’iy intellekt inson hayotining barcha sohalariga, xususan ta’lim tizimiga ham keng kirib bormoqda. Sun’iy intellekt asosidagi texnologiyalar o‘quv jarayonini modernizatsiya qilish, ta’lim sifatini oshirish hamda o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos yondashuvni ta’minlashda muhim vosita sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, bolalar va o‘smirlar uchun mo‘ljallangan raqamli platformalar, interaktiv dasturlar va aqlli o‘qitish tizimlari ularning bilim olish jarayonini sezilarli darajada yengillashtirmoqda. Biroq sun’iy intellektning keng qo‘llanilishi nafaqat ijobiy, balki ma’lum psixologik ta’sirlarni ham keltirib chiqarmoqda. Bolalar psixologik rivojlanish jarayonida tashqi muhit ta’siriga juda sezgir bo‘lib, ular texnologiyalar bilan ortiqcha muloqot qilish natijasida real hayotdan uzoqlashish, ijtimoiy munosabatlarni cheklash yoki raqamli muhitga haddan tashqari bog‘lanib qolish kabi holatlarga duch kelishlari mumkin. Bu esa ularning emotsional rivojlanishi, ijtimoiy ko‘nikmalari va shaxslararo munosabatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Sun’iy intellektning ta’lim jarayoniga kirib kelishi bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishiga ham bevosita ta’sir etadi. Interaktiv dasturlar diqqatni jamlash, xotirani mustahkamlash va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yordam bersa, ortiqcha avtomatlashtirilgan yordam esa mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarining susayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanishda muvozanatni saqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, bolalar psixologiyasida emotsional rivojlanish ham muhim o‘rin tutadi. Real muloqot o‘rnini virtual aloqa egallashi natijasida empatiya, ijtimoiy moslashuv va yuzma-yuz muloqot ko‘nikmalari sekin rivojlanishi mumkin. Bu esa kelajakda shaxsning jamiyatga moslashuviga ta’sir ko‘rsatishi ehtimoldan xoli emas. Shu bois sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda psixologik yondashuvlarni inobatga olish zarur. Maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalar ushbu jarayonda

muhim rol o‘ynaydi. Ular bolalarning texnologiyalardan foydalanish darajasini nazorat qilish, sog‘lom raqamli odatlarni shakllantirish hamda psixologik muvozanatni ta’minlashda hamkorlikda ish olib borishlari lozim. Bu esa bolalarning sog‘lom psixologik rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Sun’iy intellektning bolalar psixologik rivojlanishiga ta’siri, uning o‘quv jarayonidagi ijobiy va salbiy jihatlari hamda ushbu jarayonda psixologik yondashuvlarning ahamiyati batafsil yoritiladi.

Asosiy qism

Sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta’lim jarayoniga keng joriy etilishi bolalarning o‘qish faoliyati va psixologik rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy raqamli platformalar, aqlli o‘qitish tizimlari, virtual yordamchilar va interaktiv dasturlar o‘quvchilarning bilim olish jarayonini individuallashtirish, tezkor axborot olish va qiziqarli o‘rganish muhitini yaratish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, bu texnologiyalar bolalar psixikasiga ijobiy va salbiy ta’sirlarni birgalikda olib kelmoqda. Sun’iy intellektning ijobiy jihatlaridan biri — bolalarning kognitiv jarayonlarini rivojlantirishga ko‘maklashishidir. Interaktiv ta’lim dasturlari orqali o‘quvchilarda diqqatni jamlash, mantiqiy fikrlash, xotira va tahlil qilish ko‘nikmalari rivojlanadi. Masalan, o‘yinlashtirilgan ta’lim platformalari bolalarda qiziqish uyg‘otib, o‘qishga bo‘lgan motivatsiyani oshiradi. Shuningdek, sun’iy intellekt asosidagi tizimlar har bir o‘quvchining individual imkoniyatini hisobga olib, moslashuvchan o‘quv dasturlarini taklif etishi bilan ta’lim samaradorligini oshiradi. Biroq sun’iy intellektdan haddan tashqari foydalanish bolalar psixologiyasiga salbiy ta’sir ham ko‘rsatishi mumkin. Birinchi navbatda, raqamli qurilmalarga uzoq vaqt bog‘lanib qolish diqqatning bo‘linishi va mustaqil fikrlashning susayishiga olib keladi. O‘quvchi tayyor javoblarga o‘rganib qolsa, murakkab vazifalarni mustaqil hal qilish qobiliyati pasayishi mumkin. Bu esa kognitiv rivojlanishda ma’lum cheklovlarni yuzaga keltiradi. Ikkinchi muhim jihat — bolalarning emotsional rivojlanishiga ta’siridir. Virtual

muhitda ortiqcha vaqt o‘tkazish real muloqotning kamayishiga olib keladi. Natijada bolalarda empatiya (boshqalar hissiyotini tushunish), yuzma-yuz muloqot ko‘nikmalari va ijtimoiy moslashuv qobiliyati sustlashishi mumkin. Ba’zi hollarda esa yolg‘izlik hissi, emotsional sovuqlik va ijtimoiy izolyatsiya kuchayadi.

Sun’iy intellekt bilan bog‘liq yana bir muammo — raqamli qaramlik xavfidir. O‘quvchilar o‘yinlar, virtual yordamchilar yoki ijtimoiy platformalarga haddan tashqari bog‘lanib qolishi natijasida vaqtni boshqarish qiyinlashadi, uyqu rejimi buziladi va o‘qish samaradorligi pasayadi. Bu holat psixologik muvozanatga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bolalar psixologik rivojlanishida muhim omillardan biri — mustaqil fikrlashdir. Sun’iy intellekt esa ba’zan tayyor yechimlarni tezkor taqdim etishi sababli bolalarda “tayyor javobga tayanganlik” odatini shakllantirishi mumkin. Bu esa ijodiy fikrlash va muammolarni mustaqil hal qilish jarayonini sekinlashtiradi. Shu sababli ta’lim jarayonida SI vositalaridan foydalanish muvozanatli bo‘lishi zarur. Shuningdek, sun’iy intellektning ijobiy ta’sirini kuchaytirish uchun pedagogik va psixologik nazorat muhim ahamiyatga ega. Maktab psixologi o‘quvchilarning raqamli muhitdan foydalanish darajasini o‘rganishi, ularda raqamli gigiyena ko‘nikmalarini shakllantirishi va psixologik muvozanatni saqlashga yordam berishi lozim. Bu jarayonda ota-onalar ham faol ishtirok etib, bolalarning ekran oldida o‘tkazadigan vaqtini nazorat qilishi va alternativ faoliyatlarni (sport, kitob o‘qish, ijodiy mashg‘ulotlar) rag‘batlantirishi kerak. Shuningdek, sun’iy intellektdan to‘g‘ri foydalanish bolalarda raqamli savodxonlikni rivojlantiradi. Ular axborotni tahlil qilish, ishonchli manbalarni farqlash va texnologiyalardan maqsadli foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar. Bu esa kelajakda raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, sun’iy intellekt bolalar psixologik rivojlanishiga ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatadi: u bir tomondan ta’limni rivojlantirsa, ikkinchi tomondan noto‘g‘ri foydalanilganda psixologik muammolarni keltirib

chiqarishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellektning bolalar psixologik rivojlanishiga ta’siri murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u ham ijobiy, ham salbiy jihatlarni o‘z ichiga oladi. Zamonaviy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalari o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish hamda kognitiv jarayonlarni rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Biroq ushbu texnologiyalardan me’yoridan ortiq va nazoratsiz foydalanish bolalarda mustaqil fikrlashning susayishi, emotsional rivojlanishning cheklanishi, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar hamda raqamli qaramlik kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanishda psixologik muvozanatni saqlash juda muhimdir. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bolalarning sog‘lom psixologik rivojlanishini ta’minlashda maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Ular bolalarda raqamli savodxonlikni shakllantirish, texnologiyalardan ongli foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ijobiy psixologik muhit yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Demak, sun’iy intellektdan to‘g‘ri va me’yorida foydalanish bolalarning intellektual va psixologik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, ularni kelajakda raqobatbardosh va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. **Pedagogik psixologiya.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018..
2. G‘oziev E.G‘. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
3. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
4. Muslimov N.a. **Ta’lim jarayonida shaxs rivoji.** – Toshkent: Innovatsiya, 2019. *Ta’lim va rivojlanish*, 3(1), 33-40.

5. Vygotskiy L.S. **Tafakkur va nutq.** – Moskva: Pedagogika, 2016.
6. Shamsiev, B. (2022). Psixologik maslahat va treninglar maktabda. *Pedagogik amaliyot*, 5(3), 22-29.
7. abduraxmonov F.X. **Ta'limda psixologik xizmat.** – Toshkent: Fan, 2021
8. Internet ma'lumotlari